INSON KAMOLOTI TUSHUNCHASINING FALSAFIY TALQINI

Samatov Xurshid Ulmasjonovich
Samarqand davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi
Vaxobova Nargiza
SamDPI Pedagogika fakulteti Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada inson kamoloti tushunchasining falsafiy mazmun-mohiyati, uning shaxs rivojidagi o‘rni va tarixiy-falsafiy tafakkurda shakllanishi tahlil qilinadi. Inson kamoloti jismoniy, aqliy, axloqiy, ma’naviy va ijtimoiy rivojlanishning o‘zaro bog‘liq jarayoni sifatida yoritiladi. Shuningdek, Sharq va G‘arb mutafakkirlarining inson tabiati, bilim, axloq, erkinlik, ezgulik va baxt-saodat haqidagi qarashlari tahlil qilinib, komil inson g‘oyasining mazmuni ochib beriladi. Maqolada zamonaviy jamiyat sharoitida inson kamolotining ta’lim, tarbiya, ma’naviyat va ijtimoiy mas’uliyat bilan bog‘liq jihatlari ham yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Inson, kamolot, komil inson, falsafiy antropologiya, ma’naviyat, axloq, tafakkur, bilim, erkinlik, qadriyat, shaxs, jamiyat.

Аннотация: В статье анализируются философское содержание и сущность понятия совершенствования человека, его роль в развитии личности и формирование данной идеи в историко-философской мысли. Совершенствование человека рассматривается как взаимосвязанный процесс физического, интеллектуального, нравственного, духовного и социального развития. Также анализируются взгляды мыслителей Востока и Запада на природу человека, знания, нравственность, свободу, добро и счастье, раскрывается содержание идеи совершенного человека. Особое внимание уделяется роли образования, воспитания, духовности и социальной ответственности в совершенствовании человека в условиях современного общества.

Ключевые слова: Человек, совершенствование, совершенный человек, философская антропология, духовность, нравственность, мышление, знания, свобода, ценности, личность, общество.

Abstract

This article analyzes the philosophical meaning and essence of the concept of human development, its role in personal growth, and the formation of this idea in the history of philosophical thought. Human development is considered as an interconnected process of physical, intellectual, moral, spiritual, and social development. The article also examines the views of Eastern and Western thinkers on human nature, knowledge, morality, freedom, goodness, and happiness, and reveals the essence of the idea of the perfect human. Particular attention is paid to the role of education, upbringing, spirituality, and social responsibility in human development in modern society.

Keywords: Human, human development, perfect human, philosophical anthropology, spirituality, morality, thinking, knowledge, freedom, values, personality, society.

KIRISH.

Inson masalasi falsafa tarixidagi eng muhim va doimiy tadqiqot obyektlaridan biridir. Insonning mohiyati, uning jamiyatdagi o‘rni, hayotining mazmuni, erkinligi, mas’uliyati va kamolotga intilishi turli davrlarda mutafakkirlar tomonidan turlicha talqin qilingan. Falsafiy antropologiya insonning nafaqat biologik mavjudot, balki ma’naviy, axloqiy va ijtimoiy mavjudot sifatidagi xususiyatlarini ham o‘rganadi.

“Inson kamoloti” tushunchasi shaxsning mavjud imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishi, bilim va tafakkurini rivojlantirishi, axloqiy fazilatlarni egallashi hamda jamiyat bilan uyg‘un munosabatda yashashi jarayonini anglatadi. Shu jihatdan kamolot faqat bilim yoki kasbiy mahorat bilan chegaralanmaydi. U insonning o‘zligini anglashi, ezgulik va adolat kabi qadriyatlarga amal qilishi, mas’uliyatni his qilishi va jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo‘shishi bilan chambarchas bog‘liq. Inson kamolotining falsafiy mohiyati. Falsafiy nuqtayi nazardan inson kamoloti - bu doimiy rivojlanish va o‘z-o‘zini takomillashtirish jarayonidir. Inson tug‘ilgan paytdan boshlab tayyor shaxs sifatida shakllanmaydi. Uning

shaxs sifatida rivojlanishida oila, ta’lim, tarbiya, ijtimoiy muhit, madaniyat va shaxsiy faoliyat muhim o‘rin tutadi. Inson kamolotini bir necha o‘zaro bog‘liq jihatlarga ajratish mumkin:

1. Jismoniy kamolot - sog‘lom va faol hayot kechirish uchun zarur imkoniyatlarning rivojlanishi.

2. Aqliy kamolot - bilim olish, mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish qobiliyatining rivojlanishi.

3. Axloqiy kamolot - ezgulik, halollik, adolat, vijdon, mas’uliyat kabi fazilatlarning shakllanishi.

4. Ma’naviy kamolot - insonning hayot mazmuni, qadriyatlar va o‘zligini anglash darajasining yuksalishi.

5. Ijtimoiy kamolot - jamiyatdagi munosabatlarda faol, mas’uliyatli va ongli ishtirok etish.

Demak, inson kamoloti ko‘p qirrali hodisa bo‘lib, uning bir jihatining rivojlanishi boshqa jihatlari bilan uzviy aloqada kechadi.

Sharq falsafasida inson kamoloti.

Sharq falsafiy tafakkurida inson kamoloti masalasi alohida o‘rin egallaydi. Ayniqsa, Markaziy Osiyo mutafakkirlari insonning bilim, axloq, ma’naviyat va tarbiya orqali yuksalishi haqidagi g‘oyalarni rivojlantirganlar. Abu Nasr Forobiy o‘zining “Fozil odamlar shahri” asarida inson va jamiyat munosabatlariga katta e’tibor beradi. Uning qarashlarida insonning maqsadi baxt-saodatga erishish bo‘lib, bunga bilim, fazilat va oqilona faoliyat orqali erishish mumkin. Forobiy inson kamolotini jamiyat taraqqiyotidan ajratib ko‘rmaydi.[1] Abu Ali ibn Sino qarashlarida ham aql, axloq va insonning ichki dunyosi muhim o‘rin egallaydi. Zamonaviy tadqiqotlarda Ibn Sinoning inson kamoloti haqidagi qarashlari aqliy va jismoniy barkamollik, axloq, ruhiy rivojlanish hamda ijtimoiy muhit bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi. Alisher Navoiy ijodida esa komil inson g‘oyasi

[1] Forobiy A.N. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.

insonparvarlik, adolat, saxovat, ilm-ma’rifat va ezgulik bilan bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Uning asarlarida insonning haqiqiy qadri boylik yoki mansab bilan emas, balki uning ma’naviy-axloqiy fazilatlari bilan belgilanadi.

Tasavvuf falsafasida ham insonning ichki dunyosini poklash, nafsni tarbiyalash va ma’naviy yuksalish muhim masala sifatida qaralgan. Aziziddin Nasafiy merosiga bag‘ishlangan tadqiqotlarda “komil inson” g‘oyasi ma’naviy poklanish, ruhiy yetuklik va haqiqatni anglash jarayoni sifatida izohlanadi.

G‘arb falsafasida inson kamoloti. G‘arb falsafasi tarixida ham inson kamoloti masalasi muhim mavzulardan biri bo‘lgan. Qadimgi yunon falsafasida Suqrot insonning o‘zligini anglashi va axloqiy hayotiga katta e’tibor bergan. Uning falsafiy yondashuvida inson o‘z hayotini anglab, ezgulik va bilimga intilishi kerak. Aristotel insonning baxt-saodatga erishishini fazilatli faoliyat bilan bog‘laydi. Uning axloqiy qarashlarida insonning yaxshi hayot kechirishi bilim va amaliy faoliyat, me’yorni saqlash hamda axloqiy fazilatlarni rivojlantirish bilan bog‘liq. Keyingi davrlarda insonning erkinligi va shaxsiy mas’uliyati masalalari yanada muhimlashdi. Yangi davr falsafasida insonning aqli, bilish imkoniyatlari va mustaqilligi alohida qadriyat sifatida qaraldi.

Kant falsafasida esa insonning axloqiy mas’uliyati va o‘z faoliyatini ongli ravishda belgilashi muhim o‘rin tutadi[2]. Shunday qilib, Sharq va G‘arb falsafasidagi yondashuvlar o‘rtasida farqlar mavjud bo‘lsa-da, ularda insonning o‘z ustida ishlashi, bilim va axloq orqali yuksalishi kabi umumiy jihatlar mavjud.

Inson kamolotida ta’lim va tarbiyaning o‘rni.Inson kamolotining muhim omillaridan biri ta’lim va tarbiyadir. Ta’lim insonning bilim va tafakkurini rivojlantirsa, tarbiya uning axloqiy va ma’naviy fazilatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy ta’lim falsafasida ham ta’lim faqat bilim berish jarayoni sifatida emas, balki insonning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiluvchi jarayon sifatida qaralmoqda. UNESCO doirasidagi tadqiqotlarda ham ta’lim va insonning “flourishing” - to‘laqonli rivojlanishi

[2] Kant I. Amaliy aql tanqidi. – Moskva: Nauka, 1990.

o‘zaro bog‘liq holda, shaxs, jamiyat va bilim bilan munosabatlar asosida o‘rganiladi. Ayniqsa, yosh avlod tarbiyasida insonparvarlik, mustaqil fikrlash, mas’uliyat, bag‘rikenglik va axloqiy qadriyatlarni shakllantirish muhimdir. Chunki bilim axloq bilan uyg‘unlashgandagina insonning jamiyatdagi ijobiy faoliyatiga xizmat qiladi.

Zamonaviy jamiyatda inson kamoloti.Bugungi globallashuv sharoitida inson kamoloti masalasi yangi mazmun kasb etmoqda. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi, raqamli muhitning kengayishi va ijtimoiy munosabatlarning o‘zgarishi insondan nafaqat bilim, balki axborotni tanqidiy tahlil qilish, mustaqil qaror qabul qilish va ijtimoiy mas’uliyatni talab qilmoqda.

Zamonaviy inson uchun kamolot - bu faqat kasbiy muvaffaqiyatga erishish emas. U o‘zining shaxsiy manfaatlari bilan bir qatorda jamiyat manfaatlarini ham anglay olishi, boshqa insonlarning huquq va qadriyatlariga hurmat bilan munosabatda bo‘lishi va o‘z faoliyatining oqibatlari uchun mas’uliyatni his qilishi bilan belgilanadi. Shu sababli inson kamolotini shaxs va jamiyat munosabatlari doirasida o‘rganish muhimdir. Inson jamiyat ta’sirida shakllanar ekan, o‘z navbatida jamiyat rivojiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Bu jarayon o‘zaro ta’sir va rivojlanishning uzluksizligini ifodalaydi.

Xulosa

Inson kamoloti tushunchasi falsafada insonning o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishi, bilim va tafakkurini rivojlantirishi, axloqiy va ma’naviy jihatdan yuksalishi hamda jamiyat bilan uyg‘un hayot kechirishi bilan bog‘liq murakkab hodisa sifatida namoyon bo‘ladi.

Sharq falsafasida komil inson g‘oyasi ko‘proq ma’naviy-axloqiy poklanish, ilm-ma’rifat va ezgulik bilan bog‘langan bo‘lsa, G‘arb falsafasida insonning aqli, erkinligi, axloqiy mas’uliyati va baxt-saodati masalalariga katta e’tibor berilgan. Har ikki an’anada insonning o‘z ustida ishlashi va yuksak qadriyatlarga intilishi muhim umumiy jihat sifatida ko‘zga tashlanadi.

Demak, inson kamoloti yakunlangan holat emas, balki butun hayot davomida kechadigan uzluksiz jarayondir. Uning asosini bilim, tarbiya, axloq, ma’naviyat, o‘z-o‘zini anglash va ijtimoiy mas’uliyatning uyg‘unligi tashkil etadi. Shu ma’noda komil inson

g‘oyasi bugungi kunda ham falsafiy, pedagogik va ijtimoiy jihatdan dolzarb ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Forobiy A.N. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
2. Ibn Sino A.A. Donishnoma. – Toshkent: Fan, 2006.
3. Navoiy A. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1983.
4. Aristotel. Nikomax etikasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010.
5. Kant I. Amaliy aql tanqidi. – Moskva: Nauka, 1990.
6. Samatov X., Xolikulov O. Inson kamoloti tushunchasining falsafiy talqini.Academic Research in Modern Science, 2026.
7. Jurayev H.M. Insonning ma’naviy kamolotida falsafiy-axloqiy qarashlarning o‘ziga xos xususiyatlari. 2025.
8. Qurbonova M.A., Xikmatullayeva A.A., Eshonqulova D.O‘. Falsafiy antropologiya (inson falsafasi). 2024.